

Sınır Kapıları, Dikenli Teller, Yollar, Kamplar ve Çocuklar: Kurban ve İstisna Olarak Mülteci

Gönül Eda ÖZGÜL*

Öz

Avrupa ülkelerinin büyük bir göç dalgasıyla karşı karşıya kaldığı 2015 yılı sonrasında Mülteci Krizi olarak anılmaya başlayan olay, daha ziyade modernliğin krizini göstermektedir. Bu yazıda, bu krizi ele alırken tüm dünyada medyada en çok kullanılan imgelerin ürettiği söylem çözümlenmekte; aidiyet, sınır, ulus-devlet, ev ve evsizlik, kimlik, öteki, özgürlük ve kapat(ıl)ma, tarih ve etik meseleleri bu imgeler ekseninde tartışılmakta ve bu imgelerin modernliğin bir krizi olarak bu krize karşı eleştirel bir pozisyon almaya imkân verip vermediği tartışılmaktadır. Sonuç olarak, bu imgeler aracılığıyla bu krizin modernlikten kaynaklanan bir sorun olarak değil, modernliğin istisnası olarak inşa edildiği, bu suretle krizin modernlik lehine çözüldüğü ve sömürgeci söylemin yeniden üretildiği iddia edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Mülteci, Modernite, İstisna, Öteki, Sömürgecilik.

* Yrd. Doç. Dr., Bahçeşehir Üniversitesi İletişim Fakültesi, eda.ozgul@comm.bau.edu.tr

Border Gates, Barbed Wires, Roads, Camps and Children: Refugee as a Victim and an Exception

Abstract

The event referred as The Refugee Crisis after 2015, the year that the European countries confronted with a huge migration wave, is rather a crisis of modernity. In this paper, the discourse created by the images most frequently used in media all over the world when depicting this crisis is examined; issues such as belonging, border, nation-state, home and homelessness, self and the other, freedom and confinement, history and ethics are discussed; and whether these images create the grounds for the viewers to attain a critical position towards this crisis as a crisis of modernity is discussed. It is concluded that these images help solve this crisis on behalf of modernity by representing this event as an exception of modernity rather than a consequence of it, reproducing the colonialist discourse.

Keywords: Refugee, Modernity, Exception, The Other, Colonialism.

Giriş

Kriz, 20. yüzyılda, artan oranda, ekonomik, kültürel, politik, toplumsal ve bireysel altüst oluşları ve çıkmazları tanımlamak amacıyla kullanılan bir sözcük. Yaşanan savaşlar dolayısıyla, günümüzde II. Dünya Savaşı'ndan bu yana en büyük mülteci krizinin yaşandığı ve 2015 sonu itibarıyla zorla yerinden edilen kişi sayısının 65,3 milyonu aştığı söylenmektedir (The UN Refugee Agency, 2015, s. 2). Orta Doğu, Güneydoğu Avrupa ve Nijeryadaki iç savaş ve çatışma ortamı ve özellikle 2011 yılında Suriye'de başlayan savaş dolayısıyla çok sayıda insan göç etmek durumunda kalmıştır. Bu durum, yeni bir fenomen olmamasına karşın, Avrupa'ya büyük bir göç dalgasının yaşandığı 2015 yılından itibaren bir kriz olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Mülteci krizi kavramı, mültecilerin sorunlarından ziyade, bu durumun modern ulus-devletler açısından yaratabileceği sorunlara işaret etmektedir. Mülteci krizi deyişinin 2015 senesi sonrasında kullanılmaya başlanmasının temelinde, mültecinin, Batı modernliği açısından, bir tür bozukluk, çöküntüye yol açabilecek ve bir bunalım ve buhran dönemini başlatma potansiyeli olan bir unsur olarak değerlendirilmesi bulunmaktadır. Mülteci kavramı, ulus-devlet ile birlikte ortaya çıkmıştır zira modern ulus-devletleşme süreci sonrasında homojen ulusal kimlikler ve sınırlar inşa edilerek, kimlik, dışlama üzerinden kurulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, günümüzdeki kriz de mültecilerin yaşamlarını değil, Batı modernliğini kesintiye uğratma potansiyeli olan bir durumu nitelemektedir.

Modernitenin ve kapitalizmin tarihi göstermektedir ki, krizler modern kapitalist sistemi dönüştürmekten ziyade devamını sağlamaya hizmet etmektedirler. Michael Hardt ve Antonio Negri, *İmparatorluk*'ta, "burjuvazinin, krizi sermayenin ilerleme hattı haline getirdiği"ni ve "gerçek boyunduruk dünyası"nın "kriz dünyası" olduğunu ileri sürmektedirler (2003, ss. 77-78).

Bununla birlikte, eleştiri ve kriz birbirlerinden ayrılmaz terimlerdir:¹ Kriz var olan ve verili kabul edilen ilke, değer ve varsayımların sorgulanmasına yani eleştiriye yol açarken, eleştiri eleştirilen yapıda bir kriz ortaya çıkarma ya da zaten var olan krizi ortaya koyma amacını gütmektedir. Bu bağlamda da, kriz içinde yaşanan modern sistemin ayrılmaz bir parçası olmasına karşın, onun sorgulanmasına yol açarak sistemde bir dönüşüm yaratma potansiyelini de taşımaktadır.

Günümüzde yaşanan, mültecilerden kaynaklanan bir kriz değil, modernliğin ve modernliğin bireycilik, ilerleme, rasyonalizm, kesinlik ve bütünlük gibi temel ilkelerinin krizidir. Modernliğin üzerine inşa edildiği bireycilik ilkesi ile birlikte birey aklıyla evrenin merkezine yerleşmiş, ilerleme düşüncesi ekseninde Batı modernliğinin değerleri mutlaklaştırılarak Batı-dışı toplumlar “geri kalmış ötekiler” olarak tanımlanmış, bütünlük ideali ekseninde uyumu bozan unsurların törpülenmesi tektipleşmeyle sonuçlanmıştır. Sermayenin ulusal olarak örgütlenmesi olarak da tanımlanabilecek olan ulus-devlet yapısı da modernliğin rasyonel düzen idealinin bir tezahürü niteliğindedir. Dolayısıyla bu kriz, sadece mültecilere değil, modern insana ilişkin bir krizdir. Bu kriz, sadece ekonomik bir mesele olarak değerlendirilme çabalarına karşın politik, etnik, kültürel ve toplumsal bir krizdir. Bu kriz, ben-öteki ayrımının devletlerin ve medyanın söyleminde sürekli olarak yeniden üretildiğini göstermesi bağlamında bir kırılma yaratmaktadır. Bunun yanı sıra, küreselleşme ve iletişim/ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle sınırların bulanıklaştığı yönündeki iddiaların sorgulanmasına sebep olmakta, zamanı ve mekânı yeniden değerlendirme gerekliliğini doğurmaktadır. Bu kriz, “ötekinin yüzünde kendini görmeyi” ve modernliğin sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır. Her şeyden çok, bu kriz, tam da insanî bir kriz olması ve modernliğin üzerinde yükseldiği değerlerin yeniden düşünülmesi zorunluluğunu doğurması dolayısıyla içinde yaşanan modern dünyanın ve tarihin sorgulanmasına yol açan, tarihteki bir kırılma anı ya da Walter Benjamin’in terminolojisiyle bir parlama anıdır. Benjamin, tarihçi Ranke’nin tarihin geçmişi “gerçekte nasıl olduysa o şekilde” yansıtması gerektiği yönündeki fikrini eleştirmekte ve “bir tehlike anında parlayıverdiği konumuyla bir anıyı ele geçirmek”ten söz etmektedir (2002, ss. 39-40). Bu anlayışta, tarih mutlak bir kategori olmaktan çıkmakta, geçmişin şimdinin parçası haline gelmesiyle ilerleme düşüncesi sorgulanır kılınmakta ve bugünü yeniden düşünmek mümkün hale gelmektedir. Mülteci krizi, bir tehlike anında parlayıverdiği şekilde kavranması durumunda bir kırılma noktası haline gelerek modernliğin alegorisine dönüşecek ve modernliğin ürettiği yanılsamaları ortaya serecektir; buna karşın, ilerlemeci zaman anlayışı ekseninde değerlendirildiğinde modernliğin istisnası olarak görülmekten kurtulamayacaktır.

Bu yazıda, günümüzdeki mülteci krizine ilişkin dünya medyasında en yaygın olarak dolaşımda olan imgeler çözümlenecek, bu imgelerin, bu krizin de temelinde yer alan, ikili karşıtıklara dayanan, bireycilik, ilerleme ve rasyonalizm ilkeleri üzerine inşa edilmiş olan modernliği sorgulamaya yol açıp açmadığı tartışılacaktır. Bu imgeler, aidiyet, sınır, ulus-devlet, ev ve evsizlik, kimlik, öteki, özgürlük ve kapat(ıl)ma, tarih ve etik meseleleri ekseninde değerlendirilecek ve yaşanmakta olan krizin bu imgeler aracılığıyla nasıl yeniden üretildiği ortaya konacaktır.

1 İngilizcede eleştiri anlamına gelen *critique* sözcüğünün temelinde Yunanca kesmek, ayırmak ve karar vermek anlamlarına gelen *krinein* fiili bulunmaktadır.

İçinde yaşanan hâkim yapıda çatlaklar oluşturma potansiyeli olan ve tarihi kesintiye uğratarak zamanı görmemizi sağlayan bu olay, mültecilere ilişkin imgeler aracılığıyla evcilleştirilmekte ve bu krizin modern düşünceye ve yaşama tehdit oluşturma özelliği ortadan kaldırılmaktadır. Mültecilere ilişkin imgeler bir yandan modern ilke, değer ve kavramların yeniden düşünülmesi gerekliliğini ortaya çıkarırken, bir yandan ortaya konulan tabloyu ve durumu sürekli tekrarlanan görüntüler aracılığıyla normalleştirmekte ve derinliği olmayan bir söylemle modernlik lehine yeniden inşa etmektedir.

Mülteci krizine ilişkin en sık rastlanılan imgeler arasında sınır kapıları ve dikenli teller, yollar ve çadırlar, botlar, can yelekleri, kamplar ve çocuklar yer almaktadır. Bu imgeler, insanın duygularını harekete geçiren keskinlikleri ve delip geçicilikleri dolayısıyla var olan durumun sorgulanmasına yol açma potansiyeline sahip olmalarının yanı sıra belirli bir bakış açısını sürekli olarak üretmek için keskinliğin alanına² geri çekilmektedirler. Bu bakış açısının üretilmesini sağlayan unsurlardan biri, bu imgelerin ana vurgu yaparak evinden olanın neden evinden olduğuna ilişkin tarihsel bağlamı silikleştirmeleri ve yaşanan durumu içinde yaşanan modern sistemden kaynaklanan bir sorun olarak değil, modern yapı içinde ortaya çıkan bir istisna durumu olarak sunmalarındır. Bu ekseninde, mülteci de istisnai bir figür olarak inşa edilmekte, mültecilerin Batı-dışı dünyadan olmaları ötekileştirmeye ve ilerlemeye dayalı bir anlayışın üretilmesine imkân vermektedir. Dünya medyasında yaygın bir şekilde dolaşımda olan mülteci krizine ilişkin bu imgelerde mültecinin kurban olarak inşa edilmesi ve çocuklaştırılması onun nesne konumu içerisine hapsedilmesine ve bu bağlamda da kendi adına konuşma imkânının elinden alınmasına sebep olmaktadır. Nesne konumundan konuşmanın imkânsızlığı, tarihte bir kırılma anı, bir parlama anı olarak değerlendirilebilecek olan bu olayın evcilleştirilmesi ve modernlik adına tehdit oluşturma potansiyelinin ortadan kalkması ile sonuçlanmaktadır.

Yollar, Can Yelekleri, Çadırlar ve Botlar: Kurbanlaştırılarak Ehlileştirilen Mülteci

Modernite akış ile tanımlanmaktadır. Charles Baudelaire'e göre modernlik kavramı hem gelip geçici ve uçucu olanı hem de ebedî olanı nitelendirir (2004, s. 214). Karl Marx, modernliği tanımlarken "Katı olan her şey buharlaşıyor, kutsal olan her şey dünyevileşiyor ve en sonunda insanlar yaşamın gerçek koşullarıyla ve diğer insanlarla ilişkileriyle yüzleşmeye zorlanıyor."³ Demektedir (2007, s. 12). Baudelaire'in flâneur'u, gelip geçiciliğin yani akışın içindeki sonsuz ve değişmezliği ararken; Marx, akış durumunu yaşamın maddi koşullarıyla yüzleşmeye yol açacak bir imkân olarak kavramsallaştırmaktadır. Modernite gelip geçicilik, sürekli değişim ve akış kavramlarıyla nitelenmesine karşın, bir yandan da mutlaklık düşüncesini yeniden üretmekten kurtulamamıştır. Bu bağlamda, modern kapitalist sistem içerisinde neyin akışına izin verildiği, nelerin akışının durdurulmak istendiği sorusu önem kazanmaktadır. Modern dünyada, sermayeye yani kapitalist sistemin kendisini yeniden üretmesine hizmet eden her türlü unsurun akışı desteklenirken;

2 Modern düzen anlayışında, belirsizlik tahammül edilemeyen bir unsurdur zira her tür muğlaklık tehdit olarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda da keskinliğin alanına çekilerek ehlileştirilmektedir.

3 Alıntının çevirisinde Marshall Berman'ın, *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor* (1994, s. 460) adlı kitabı referans alınmıştır.

sermayeye hizmet etmeyen unsurların akışına izin verilmemektedir. Dolayısıyla modernliğin temel unsurlarından biri olan akış ve sürekli değişim düşünceleri bir yanlısamadan ibarettir. Mülteci akışı, modern kapitalist sistemin kendisini yeniden üretmesine hizmet etmek bir yana, bu sistemi tehdit edebilecek bir unsur olarak değerlendirildiğinden, durdurulmaya çalışılmaktadır.

Mülteci, Birleşmiş Milletler tarafından “ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle ülkesine geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi.” olarak tanımlanmaktadır (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2016). Mülteci kavramı tanımı itibarıyla yaşanan olaylarda herhangi bir sorumluluğu olmayan, kurban konumunda olanları nitelendirmektedir. Buna karşın, mülteci içinde yaşanan dünyanın sorgulanır kılınmasına yol açan bir unsura da dönüşebilir. Zaman zaman birbirleri yerine kullanılsalar da mülteci ve göçmen terimleri birbirlerinden farklıdır: Göçmen, daha çok eğitim ve çalışma gibi nedenlerle ülkesinden ayrılan kişileri nitelendirmektedir. Bu bağlamda, göçmen, aynı turist gibi, içinde yaşanan modern sistemin ürettiği düşüncelerin bir parçasıdır: Göçmen daha iyi bir yaşam standardı, daha iyi bir eğitim, yeni iş imkânları gibi amaçlarla vatanını terk ederek; turist ise işinden arta kalan serbest zamanını tüketerek kullanmak suretiyle kapitalist sisteme eklenen figürlerdir. Köleliğin olduğu toplumlarda kölenin akışının, içinde yaşanan sisteme hizmet etmesi gibi göçmenin ve turistin akışı da kapitalist sistemin kendisini yeniden üretmesine hizmet etmektedir. Göçebe figürü ise, Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin de bahsettiği üzere, kök salmaması ve hep akış halinde olması dolayısıyla, modernliğin ürettiği mutlaklık düşüncesinin karşısına yerleşen sistem karşıtı bir figür olarak değerlendirilebilir. Göçebe için ev ve aidiyet, sınır kavramı ekseninde tanımlanmaktan kurtulmuştur; zira göçebenin evi sürekli hareket halindedir ve yerler varılacak hedefler olmaktan ziyade uğrak noktalarıdır (Deleuze & Guattari, 1990, s. 81). Mülteci için ise ev bir yandan kaçılan, bir yandan da özlenen ve arzulanandır yani geride kalan eve duyulan bir özlemin yanı sıra yeni bir ev inşa etme arayışı söz konusudur. Bu bağlamda da, mülteci için ev nostaljik bir bakışın nesnesidir. Ev, bir taraftan tekinsiz olan ve korkulan bir alan, diğer taraftan özlenen bir şimdi ve gelecektir. Modernliğin doğurduğu bir figür olarak mülteci, evinden kaçmasına karşın bir ev arayışında olması dolayısıyla sistem-karşıtı bir figür değildir, bununla birlikte içinden doğduğu modern kapitalist sistem içerisinde istenmemekte ve bu sebeple de içinde yaşanan modern kapitalist dünyanın yeniden düşünülmesine imkân veren ve sistem için tehdit oluşturan bir figüre dönüşmektedir.

Mülteciyi oluşturan temel etmen, mekânın değişen güç dengeleriyle yeniden tanımlanmasıdır ve bu eksende de aslında mültecinin evinden olmasına güç sahiplerinin eylemleri yol açmıştır. Bu bölgelerde güç sahibi olanlar veya güç elde etme arayışında olanlar ile sınır kapılarını kapayanların zaman zaman ortak keşişim kümesi içerisinde yer almaları ise paradoksal bir durum ortaya çıkarmaktadır. Mekân, modern sistemler içerisinde hâlâ temel güç kategorilerinden biridir ve mekânın kontrolü iktidarın inşası açısından temel öneme sahiptir. Mülteci olayı, modern mekân ve kontrol/disiplin anlayışını ortaya koymaktadır.

Modernliğin akış ile tanımlanması, yolu modernliği simgeleyen temel imgelerden birine dönüştürmektedir. Bununla birlikte, yolun bilinmezliği ve kontrol edilemezliğinin yanı sıra

ilerleme düşüncesine dayanan modern kapitalist kazanma kültürü yolda olma sürecinin değil varılacak hedefin vurgulanmasına ve sürecin sonuca tabi kılınmasına yol açmıştır. Modern sistem içerisinde yol, bir yandan hedefe ulaşmak için aşılması gereken bir engel olarak, bir yandan da özgürlüğün alanı olarak görülmektedir. Yola çıkma çoğu zaman bir tür bireyleşme, kendini bulma ve toplumun normlarından özgürleşme anlamına gelmektedir; zira yol arayıştır. Mülteci krizine ilişkin baskın imgelerden biri de yoldaki mültecilerin imgeleridir: Medeniyetin uzağında bir yerlerde, son derece zor doğa şartları altında çadırlarında, patlayan botlarda, sahte can yelekleriyle mağdur olan mülteciler. Burada yol, modern anlayışta olduğu gibi aşılması gereken bir engeldir. Bu engelin aşılması özgürlük, aşılamaması ölüm ya da sefalet ile sonuçlanacaktır. Buna karşın, özgürlüğe ulaşmak için yolun aşılması yetmez; çünkü mültecinin karşısına bu sefer de aşılması gereken kapılar çıkacaktır. Bu bağlamda, bu imgeler bir yandan da özgürlük kavramının krizini ortaya koymakta ve özgürlüğü temel kavramlarından biri haline getiren modernliğin yanılısına dünyasını göstermektedir.

Yol, bu imgelerde, daha çok kaçışın alanıdır ancak mültecinin modern sistemin yeniden parçası olmak isteyen bir figür olması ve bir ev arayışında olması yolun modern sistemi sorgulatmaya yol açabilecek yanlarının bertaraf edilmesine sebep olmaktadır. Yolun aşılmasıyla varılacak olan tek hedefin Batı ülkeleri olarak sunulması, ilerleme anlayışının somutlaşmış bir görünümü niteliğindedir: Batı'nın "iyi yaşam" ile özdeşleştirilmesi ve Avrupa ülkelerine gidebilmek için her şeyini ortaya koyan Doğulu imgesinin yaygın olarak dolaşıma sokulması, yerinden olan tüm mültecilerin Batı ülkelerinin kapısına yığıldığı yanılısamasını⁴ üretmekte ve Batı-dışı toplumların modernleşme sürecinde geri kalmışlığı bu imgelerle bir kez daha onaylanmaktadır.

Modern mekân anlayışı, bu imgelerde yeniden üretilmekte ve mekân bir yandan aşılması gereken kapalı bir alan olarak bir yandan da doğa-kültür ayrımını yeniden üretecek şekilde doğa mekânı olarak kurulmaktadır. Mültecinin mekânı doğanın mekânıyken, zamanı doğanın zamanıdır. Doğanın parçası olarak sunulan yoldaki mültecilere ilişkin imgeler, mültecinin öteki olan olarak inşa edilmesine hizmet etmektedir. Doğa-kültür karşıtlığı bu imgelerde yeniden üretilmekte, mülteci kültürün dışına, doğanın alanına yerleştirilmektedir. Mültecinin doğal alanın parçası olarak kurulması ile kültür alanından dışlanması mümkün kılınmakta ve bu sayede de mülteci insanî özelliklerinden arındırılarak zamansal anlamda geri kalmışlığın, medeniyet durumuna ulaşamamışlığın alanına hapsedilmekte, özne olma imkânı elinden alınarak evcilleştirilmektedir.

Yolun bir engel olarak kurulması, mültecinin kurban konumuna yerleştirilmesine yol açmaktadır. Sahte can yelekleri, batan botlar, doğanın gücüne karşı koyamayan çadırlara ilişkin imgeler aracılığıyla kurulan söylem mültecinin kurbanlaştırılmasına hizmet etmektedir: Mülteci hem modernliğin kurbanı, hem de bu krizi sermayeye çevirmek isteyenler tarafından kandırılan olması bağlamında kapitalist sistemin kurbanıdır. Mültecinin kurban olarak kurulması, özne

4 2015 yılı içerisinde Avrupa'ya 1 milyonun üzerinde insan gelmiştir ve bu azımsanacak bir rakam değildir. Bununla birlikte, 2015 yılında en çok mültecinin ağırlandığı 5 ülke Türkiye (2,5 milyon), Pakistan (1,6 milyon), Lübnan (1,1 milyon), İran (979,400) ve Ürdün (664,100) olarak açıklanmıştır (The UN Refugee Agency, 2015, s. 3).

pozisyonundan uzaklaştırılarak nesne konumuna yerleştirilmesine yol açmaktadır. Alain Badiou, etik meselelerin insan haklarına indirgenerek “evrensel bir insan öznesi olduğu varsayımı”nın kabul edildiğini ve etiğin “insanı bir kurban olarak” tanımladığını ileri sürmekte ve bu tanımın da üç sebeple kabul edilemez olduğunu savunmaktadır (2006, s. 26):

1. Bir kere, kurban statüsü, ıstırap çeken hayvan, bir deri bir kemik, ölmekte olan beden statüsü insanı hayvani altyapısıyla eşitlediği için, onu düpedüz canlı bir organizma düzeyine indirger. (...)

2. İkinci olarak, eğer etik “mutabakat” Kötü'nün tanınması üzerine kuruluysa, insanları olumlu bir İyi fikri etrafında birleştirmeye, hele hele İnsanı bu tür projelerle özdeşleştirmeye yönelik her çaba aslında kötülüğün gerçek kaynağı olup çıkacak demektir. (...)

3. Son olarak, etik, Kötülüğü olumsuz ve önsel biçimde belirlemesi yüzünden, insana yakışan bütün eylemlerin mecburi kalkış noktası olan durumların tekilliğini düşünmekten aciz kalır (Badiou, 2006, ss. 26-30).

Badiou'nun düşüncesinde, etik ile ilgili temel sorun mutlaklık üretmekten kurtulamaması ve bunu da insanı kurban konumuna yerleştirerek gerçekleştirmesidir. Badiou, insanın özne olabilmesini mümkün kılanın “durumun egemen dili”nden kopuş olarak tanımlanan bir olaya sadakatin ortaya çıkardığı hakikat süreci olduğunu ileri sürmektedir (2006, s. 52). Badiou'ya göre her birey özne olarak tanımlanamaz; özne olmak “olay” karşısında konumlanmayı gerektirmektedir. Modern ben ve öteki ayrımı, modern zihniyetin sürekli olarak yeniden üretilmesine hizmet etmekte ve öteki olanın kurban olan olarak kurulması karşıtlık mantığını yeniden üretmektedir. Öteki olan, Ben'in bir parçası olarak değerlendirildiğinde, onu anlamaya ve belki dönüştürmeye hizmet edebilir. Dolayısıyla mültecinin ötekiliği modern insana ayna tutmalıdır. Modern insan ve mülteci arasında bir karşıtlık ilişkisinden ziyade, bir aynılık ilişkisi söz konusudur. Mültecinin özne konumundan uzaklaştırılma çabası, onun modern kapitalist sistem için oluşturduğu tehlikenin farkındalığından kaynaklanmaktadır ve bu sebeple de mülteci figürü kurbanlaştırılmak suretiyle ehlileştirilmektedir.

Mültecinin kültürün alanından dışlanıp doğanın alanına yerleştirilerek ötekileştirilmesi ve kurban konumuna yerleştirilerek nesneleştirilmesi, yolda olma halinin istisna olarak kurulan mülteciye özgü istisnaî bir durum olarak inşa edilmesine yol açmaktadır. Böylece mülteci krizi modernlikten kaynaklanan normal bir durum olarak değil, modernliğin dışında bir mesele olarak kurulmakta ve modernliğe tehdit oluşturma potansiyeli ortadan kaldırılmaktadır. Oysa bu olay tam da modernliğin temel ilkelerinden kaynaklanan, modern insan, gerçeklik, zaman ve mekân anlayışlarının krizidir. Bu bağlamda, mültecinin yaşadıkları aslında bir yandan da kendi zamansal geri-kalmışlığının bir sonucuna dönüşmekte ve etnosantrik bakış yeniden üretilmektedir. Ötekinin imgeleri, geri-kalmışlığın imgelerine dönüştürülerek Avrupa'nın kapısına, çok yakına gelmiş olan tehditkâr mülteci uzaklaştırılmaktadır. Hâkim sistemin krizini ortaya koyan bu olay, mültecinin kurbanlaştırılarak “olaya sadakatının” engellenmesi suretiyle, olay olma özelliğini yitirmekte ve mültecilerden kaynaklanan bir krize dönüştürülmektedir.

Sınır Kapıları ve Dikenli Teller: Modern Evin Tekinsizliği, Aidiyet ve Misafirperverlik

Sınır kapıları önünde kapının açılmasını bekleyen, geçişlerini engellemek üzere çekilmiş ya da güçlendirilmiş olan dikenli tellerin öbür tarafından bazen fotoğrafın dışına doğru bakan, bazen de aceleyle tellerin arasından geçmeye çalışan mültecilerin imgeleri... Dikenli tel, mülteciye “Buraya giremezsin; çünkü sen buraya ait değilsin, senin gibiler yok burada.” demektir. Huzurla, sıcaklıkla, düzenle ve aidiyetle tanımlanan ev, kendisini ancak dışlama yoluyla inşa etmekte ve inşa ettiği düzeni ancak başkalarını öteki olarak tanımlayıp dışlayarak koruyabilmektedir. Sınırın, aidiyeti kuran temel unsura dönüşmesiyle birlikte, içerisi ve dışarısı arasındaki modern ayırım içerinin lehine sürekli olarak yeniden üretilmektedir.

“Sınırların kurumlar olduğunu söylediğimizde, hiçbir yerde ulus-devletlerin dış politikalarının şu büyük miti olan ‘doğal sınırların’ olmadığına işaret ediyoruz. (...) Sınırlar, en demokratik devletlerde bile, vatandaş konumunun ‘tebaa olma’ durumuna döndüğü, politik katılımın yerini polis yönetimine bıraktığı noktalarıdır. Onlar, demokratik kurumların kesinlikle demokratik olmayan ya da ‘keyfi’ koşullarıdır. Ve çoğunlukla, bu şekilde kabul edilir, kutsallaştırılır ve içselleştirilirler” (Balibar, 2004, s. 109).

Sınır kapılarında bekleyen mültecilerin imgeleri, verili ve doğal kabul edilen sınırın sorgulanmasına yol açabileceği gibi, sınır düşüncesinin bir kez daha doğallaştırılmasını da sağlayabilir. Bu imgeler, sınırların bulanıklaştığı söylemine karşı sınırın ne kadar da somut ve elle tutulur olduğunu göstermektedirler. Küreselleşmenin bir boyutunun da sınırların bulanıklaşması anlamına geldiği düşüncesinin bir yanılısamadan ibaret olduğunu ve aidiyeti sınır ekseninde inşa eden ulus devletlerin gücünü bütün acımasızlığıyla ortaya dökmektedirler. David Harvey “Kapitalizm ve emperyalizm gibi kavramlardan küreselleşme kavramına geçiş, işin içindeki iktidar ilişkilerini gizleme işlevi görür.” (2015, s. 69) demektir. Küreselleşme söylemlerinin yarattığı, sınırların geçirgen olduğuna ve sınırlar arası dolaşımın özgürce gerçekleştirilebildiğine ilişkin yanılısama, ezilenlerin ve akışına izin verilmeyenlerin bu söylem içerisinde görünmez kılınmasıyla sonuçlanmaktadır.

Sınır kapılarında bekleyen mültecilerin imgeleri, aslında modern evin ne kadar da dışlama üzerine kurulu olduğunu, ulus-devlet ideolojisinin tam da böylesi bir anlayışa dayandığını göstermektedir. Göç yeni bir olgu olmamasına karşın, göçe bakış açısında ulus-devletleşme sonrasında ciddi bir dönüşüm yaşanmıştır:

“İnsanlar her zaman göç etmişlerdir. Ulus-devletler var olmadan çok önce, yerli kabile toplulukları -avlanma, hayvan otlatma ya da göç mevsimi sırasında ya da dışında- geçim kaynakları arayışıyla taşınmışlar, belirli bir bölgedeki tarım toprakları verimli olmaktan çıktığında döngüsel olarak farklı kabilelerle bir araya gelmişlerdir (...) ancak insan göçü ancak günümüz ulus-devletinin gelişimi sonrasında kategorize edilmiş, siyasallaştırılmış, niteliği ve niceliği belirlenmiş, üzerine çalışılmış ve kontrol edilmiştir” (Mountz, 2009, s. 174).

Bunun temelinde, ulus-devletin ötekileştirme mantığına dayanması ve bu mantığı sürekli olarak yeniden üreterek var olmaya devam etmesi bulunmaktadır. Böyle bir zihniyet, sınır düşüncesinin mutlaklaştırılmasıyla sonuçlanmıştır.

Modern evin kurucu niteliklerinden biri tekinsizliğidir; huzurun ve sıcaklığın alanı olarak ev, artık mümkün değildir. 20. yüzyılda birçok düşünür, modern hayatın bir evsizlik durumu olarak tanımlanabileceğini, evin artık mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Kracauer evsizlik durumunu “kapitalist *ratio*’nun hüküm sürmesi” sonucu “insanın gözden yitirilmesi” ile açıklarken (1995, s. 75); Adorno, Holocaust sonrasında evin yitirildiğini ve kendini evinde hissetmenin olanaksızlaştığını ileri sürmektedir (1998, ss. 40-41). Günümüzde yaşanmakta olan mülteci olayı, bir kez daha, modern dünyada evin imkânsızlığını göstermektedir. Evsizlik yalnızca evinden olmuş olan mülteciyi değil, modern insanı da niteleyen bir özelliktir; zira “dışarıda” bütün bunlar olurken, artık “içeride” olan için de ev mümkün değildir. Mülteci, bu bağlamda, modern insanın metonimi⁵ işlevi görmektedir: Modern insan evsizlikle yani bir tür mülteci olma durumuyla tanımlanmaktadır.

Modernite akış kavramıyla, değişim ve dönüşümle, yenilikle tanımlanmasına karşın sermayenin kendisini yeniden üretmesine hizmet etmeyen her tür unsurun akışı durdurulmaktadır. Mülteci, tehdit, tehlike ve korku kaynağı olarak yani tam bir öteki olarak inşa edilmekte ve ulus-devletlerin dışlama mekanizmalarıyla oluşturdukları evlerine, “içeriye” girişi engellenmektedir. Mültecinin, ülke sınırlarından geçişinin engellenmesi sadece ekonomik bir mesele değil, aynı zamanda kültürel ve sosyolojik bir meseledir. Mülteci, sadece ülke ekonomilerine yük olarak görüldüğü için değil, zamansal anlamda geri kalmış olarak görüldüğü için de geçişi engellenmektedir. Bu bağlamda, mülteci krizi, homojen kimlik ve toplum anlayışının ve sömürgeci zihniyetin sona ermediğini ortaya koymakta ve modernliği tehdit eden bir krize dönüşmektedir.

Düzeni bozan bir unsur olarak mülteci, modern kesinlik düşüncesinin karşısına yerleşmektedir. Kesinlik düşüncesi her zaman dışlamayla sonuçlanmıştır; mutlak kategoriler ancak öteki olarak kavramsallaştırılanların dışarıda bırakılması aracılığıyla inşa edilebilir. Mülteci meselesinin sayısallaştırılması çabası, kesinliği tehdit eden bu olayı, kesinliğin alanına çekme ve kontrol edilebilir kılma çabasının bir ürünüdür. Sayısal verileri merkezine yerleştiren mültecilere ilişkin söylem, mülteciyi bir veriye indirgeyerek, içinde yaşanan modern sistem için tehdit oluşturma potansiyelini ortadan kaldırmakta, bu olayın insana dokunan yanını törpülemektedir. Mültecilerin veriye indirgendığı söylem, aynı zamanda, hiçbir farklılığı önemsemeksizin mülteci kategorisini homojenleştirmektedir. Kesinlik, bir kez daha homojenleşmeyle sonuçlanmakta ve belki de tek ortak yanları yerlerinden olmaları olan, sınıf, cinsiyet ve etnisite açısından farklı kimliklere sahip bireyler, tek bir kategori altında sınıflandırılarak kontrol edilebilir bir unsura dönüştürülmektedirler.

Yaşamak için evini terk edip yollara düşene kapıyı açmak bir zorunluluktur; buna karşın

5 Metonim (Düzdeğişmece), bir şey ya da bir kavramın kendi adıyla değil, kendisini kapalı olarak hatırlatan ya da onunla direkt ilişki içinde olan bir diğer şey ya da kavramla çağrıldığı bir tür eğretileme biçimidir.

kapıların kapanması, dikenli tellerin örülmesi ve güçlendirilmesi modernliğin ev anlayışının olduğu gibi, öteki tasavvurunun da yansıması olarak değerlendirilebilir. Jacques Derrida “koşulsuz konukseverliğin” tanıdık ve bildik olana değil, sana benzemeyene, ürküp korktuğuna ve hatta zaman zaman seni rahatsız edene kapıyı açmak olduğunu (1999, ss. 19, 32) ileri sürmektedir:

“Görülüyor ki, zaten konukseverlik, karşıtlığım ta kendisi olan şeye, yani düşmanlığa (Feindseligkeit) karşıdır. Düşman muamelesi gösterilen öbür yabancıyı karşıtı olarak ağırlanan konuk, dost veya müttefik muamelesi gören yabancıdır (dost/düşman, konukseverlik/düşmanlık)” (Derrida, 1999, s. 9).

Konukseverlik yani yabancı olana, ötekine koşulsuz kapıyı açma modernliğe ve modern ulus-devlet zihniyetine indirilebilecek en büyük darbelerden biridir; zira modernite karşıtlıklar üzerinde durmakta ve modern insan kimliğini öteki olanla karşıtlık içerisinde inşa etmektedir. Ben ve öteki arasında yapılan ayırım Kartezyen özne-nesne ayırımının devamı niteliğindedir. Bu bağlamda, yabancıyı yani bildik ve tanıdık olmayı, farklılığını ortadan kaldırmaksızın ya da kontrol edilebilir kılmaksızın evinin bir parçası olarak kabul etmek modern bireycilik düşüncesinin, dualite mantığının, düzen ve ilerleme düşüncelerinin sorgulanmasıyla sonuçlanacaktır.

“Konukluk elbette bir hak, bir ödev, bir zorundalık, bir yasadır, yabancı ötekinin dost olarak ağırlanmasıdır, öyle olması gerekir; ancak bunun koşulu ev sahibinin, host’un, Wirt’in, kabul eden veya barındıran ya da iltica hakkı verenin patron, evin efendisi olarak kalması, kendi evinde kendi otoritesini koruması, kendini koruması, kendine bakana bakması ve onu koruması, dolayısıyla konukluk yasasını evin, oikonomia’nın yasası, kendi evinin yasası, yerin (ev, hotel, hastane, yurt, aile, kent, ulus, dil) yasası olarak, sunulan konukseverliğin kendisinin yerinin sınırlarını çizen ve onun üzerinde otoritesini koruyan, otoritenin doğruluğunu koruyan, korumanın yani doğruluğun yeri olarak kalan ve dolayısıyla sunulan armağanı sınırlayan ve bu sınırlamayı, yani kendi evinde kendi olmayı, ödülün ve konukseverliğin koşulu yapan özdeşlik yasası olarak olumlamasıdır” (Derrida, 1999, s. 10).

Derrida, koşul koymanın konukseverliği ortadan kaldıracığını vurgulamaktadır. Mülteci olayı, kapıyı açma zorunluluğuna karşın açmamanın ürettiği, modernliği sorgulamaya sebep olması gereken; ancak üzeri hiçbir derinliği olmayan yani bir yüzeyden ibaret bir söylemle örtülen bir krizdir. Derrida, “Kapı varsa, artık konukseverlik yok demektir.” demekte ve “davete dayalı konuklukla tanrı misafirinin konukluğu arasındaki ayırımın” “tanrı misafirliğinde kapı” olmaması olduğunu ileri sürmektedir (1999, s. 29). Mültecilerin bugün içinde bulunduğu durumda koşul koyma aşamasına dahi gelinebilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 14. Maddesi’nde, “Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.” denmektedir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 2016, s. 205). Kişinin can güvenliğinin tehdit altında olması durumunda sınır kapılarının kapatılması, en temel insan hakkının kişinin elinden alınmasıdır ve bu bağlamda da her ne kadar uluslararası

mülteci hukuku bu kararı devletlerin eline bırakmış olsa da, kişinin başka ülkelerden sığınma talebinde bulunması bu durumlarda yaşama talebinde bulunmasıdır. Seyla Benhabib (2004, s. 35), “egemen devletlerin kendi çıkarlarına uyduğunda hayat ve özgürlüğü daha dar ya da geniş olarak tanımlayarak bu maddeyi manipüle edebildikleri gibi, mülteci ve sığınmacıları sözüm ona güvenli üçüncü ülkelere emanet ederek de ‘ülkesine geri göndermeme’ ilkesinin savuşturulabildiğini” ileri sürmektedir. Günümüzde yaşanan krizde, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında imzalanan antlaşma da bu durumun somut bir örneği niteliğindedir.

Dikenli telin ya da sınır kapısının önünde bekleyen mülteciler, Kafka'nın (1997) Yasa önünde bekleyen taşralısı gibi zaten geçebilecekleri bir kapının önünde beklememektedirler. Kapanan kapılar, çekilen dikenli teller hiçbir belirsizliğe imkân vermeksizin, önüne gelen mülteciye giremezsin demekte, bu kuralı delmeye çalışanları cezalandırmak üzere sınır kapılarında asker hazır olarak beklemektedir. İktidarın fiziksel varlığı sınırda görünür kılınmıştır. Spivak (1988, s. 68), “Madun Konuşabilir mi?” sorusuna cevap aradığı ⁶ makalesinde, Foucault ve Deleuze'ü iktidar çözümlemesi yaparken ideoloji sorusunu göz ardı etmekle suçlar. Kuramlarının temeline arzu ve çıkar kavramlarını yerleştiren Foucault ve Deleuze'ün özne kavrayışları ve madunu “kendisine gerekli şans verildiğinde konuşabilecek olan ve kendi koşullarının farkında olan” politik özne olarak gören anlayışları, Spivak'a göre bu entelektüellerin sömürgecilik konusunda herhangi bir fikirleri olmadığını göstermektedir (1988, s. 78). Ona göre, Batılı özne arzu ve çıkar kavramları ekseninde tanımlanabilse de, madun bu kavramlar ekseninde değerlendirilemez; zira madun konuşsa bile böyle bir yapı içerisinde onu duyan olmayacaktır (1988, s. 68). Spivak'a göre, Foucault ve Deleuze'ün bastırılanın sesini temsil etme görevini üstlenmeleri, kendilerini farkında olmaksızın Batılı entelektüeller olarak özne konumuna yerleştirmeleriyle ve bu bağlamda da Batı-merkezli kolonyalist düşünceye eklemlemeleriyle sonuçlanmaktadır (1988, s. 75). Bu bağlamda, mülteci de Kafka'nın zaten geçebileceği bir kapının önünde bekleyen Batılı taşralısından son derece farklıdır. Ötekileştirmeye dayalı sömürgeci yapı, mültecinin konuşabilme imkânını ortadan kaldırmıştır ve bundan dolayı da mültecinin yeniden kendi sesiyle var olabilmesi için içinde yaşanan modern sömürgeci sistemin sorgulanması gerekmektedir.

Mülteci Kampları: İçeride İnşa Edilen Dışarı ve Modern Düzenin Korunması

Bir tür geçiş mekânı. Ne tamamen içeriye, ne de tamamen dışarıya ait bir mekân. Kampın zamanı, geçiş mekânı olması dolayısıyla, sürekli bir geçiciliğin zamanı ve bu anlamda da, kampın zamanı geçicilikle tanımlanan modernliğin zamanı. Mülteci kampları, mültecinin temel bedensel ihtiyaçlarının karşılandığı alanlar olarak mültecinin hayatta kalmasını sağlamakta ve bu anlamda da özellikle yerinden edilen insan sayısında oldukça büyük bir artışın yaşandığı zamanlarda vazgeçilmez ve elzem hale gelmektedirler. Bununla birlikte, bu kamplar, bir yandan da mültecinin düzenin içine girmesini engelleyerek düzenin bozulmaksızın korunmasını sağlamaktadırlar. Arada bir alan olması dolayısıyla kamp, mutlaklıkların, aidiyet ve ev

6 Eserin Türkçe baskısına ilişkin bilgiler şöyle: Spivak, G. C. (2016). *Madun Konuşabilir mi?* G. Ertuğrul, E. Koyuncu, D. Hattatoğlu (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.

anlayışlarının sorgulanmasına yol açabilir. Bununla birlikte, bu arada-alan tam da “içerideki” düzenin bozulmasına, mültecinin “içeriye” alınmaksızın kontrol edilebilir kılınmasını sağlayarak varolan düzene tehdit oluşturmasına engel olmaktadır.

Balibar, günümüzde sınırın sadece bir çizgi olmaktan çıktığını ve merkezde ya da büyük havaalanlarının çevresindeki tecrit bölgelerinin sınır haline geldiğini ileri sürmekte ve bu alanların “bireysel özgürlük güvencesinin bir süreliğine askıya alındığı ‘haksızlık’ bölgeleri” olduğunu ileri sürmektedir (2004, s. 111). Bugün sınır haline gelmiş olan mülteci kampları, dışlama, kontrol ve hakimiyet ilişkilerinin temel ilişki örüntüsü haline geldiği yerlerdir. Öteki olan, “içeri” girmesi istenmeyen, ne tamamen içeride, ne de tamamen dışarıda bir alanda bir süreliğine tutulmakta, bu dışlama mekanizması sayesinde daha da ötekileştirilmektedir. Mülteci, kampa yerleştirilerek kontrol edilebilir ve üzerinde hakimiyet kurulabilir bir nesneye dönüşmekte, sonsuz bir geçicilik içerisine hapsedilerek fail olma potansiyeli ortadan kaldırılmaktadır.

Agamben, kampı “tarihsel bir olgu ya da (bugün hâlâ kanıtlanabilir olsa bile) geçmişe ait bir anormallik olarak değil de, bugün hâlâ içinde yaşadığımız siyasal mekânın gizli kalıbı (matrisi) ve nomos’u olarak” değerlendirmektedir (2001, s. 217). Kamp, çıplak hayatın ortaya çıktığı yerdir ve çıplak hayatın ortaya çıkmasını, insanın egemen olan karşısında çıplak kalmasını yani toplumsal/siyasal varlığından sıyrılarak sadece çıplak varoluşuna indirgenmesini sağlayan yasanın askıya alınmasıdır (Agamben, 2001, s. 222):

“Kamp, normal hukuksal düzenin dışına yerleştirilen bir toprak parçasıdır; fakat öyle dışarıda bir yer de değildir. Dışarıda tutulan anlamına gelen “istisna” (ex-capere) teriminin etimolojik anlamı doğrultusunda düşündüğümüzde, kampa alınarak dışarıda tutulan şey tam da dışlanmak suretiyle içleniyor. Ancak burada öncelikle hukuksal düzenin içine çekilen şey, tam da istisna durumunun kendisidir” (Agamben, 2001, s. 221).

Mültecinin “içerideki” düzeni bozmasını engelleyen, onu toplumsal/siyasal varlığından kopararak özneleşmesini engelleyen mülteci kamplarının imgeleri, mültecinin nesnelğini yeniden üretmektedir. Mülteci kampları, bu anlamda modern düzenin metonimi olarak görülebilir; Agamben’in de belirttiği üzere, modern iktidar istisnanın kural haline gelmesiyle nitelenmektedir. Egemen olan, yasayı belirleyen olarak onun dışındadır ve onun istisnalarını belirleyendir. Kamp imgeleri, bu anlamda, kampı istisna olarak, modernliğin var olan duruma ürettiği gelişmiş bir çözüm olarak yeniden üreterek modernliğin bu istisna durumuyla nitelendiğini gizlemektedirler. Bunun yanı sıra, kamptaki mülteci kurban konumundan kurtulamamakta; bu imgelerin insan haklarının ötesinde herhangi bir zeminde tartışılması olanaksız kılınmaktadır. Temel insan hakları söylemi, insanın yaşamasına ve bedenine ilişkin tehditlerin ortadan kaldırılmasına ilişkin bir söylem olarak insanı biyolojik varoluşuna indirgemektedir. Agamben “Bugün siyaset, hayattan başka değer tanımiyor (ve dolayısıyla da, hayattan başka değersizlik de tanımiyor); ve bu gerçeğin içerdiği çelişkiler giderilene dek, nazizm ve faşizm asla hayatımızdan çıkmayacaktır.” demektedir (2001, s. 20). Hayatta kalmanın tek değer olarak sunulması, insanı biyolojik varlığının içine hapsedmekte ve baskıcı rejimlere hizmet etmektedir. Badiou, “etik meseleleri insan hakları ve

insancıl eylemler meselelerine indirgeme” ile ilgili temel sorunun “evrensel bir insan öznesi olduğu” varsayımına dayanması olduğunu ve “Etiğin, bu öznenin tarifini, ona yapılan kötülüğün evrensel olarak tanınmasına tabi kıldığını” ve etiğin böylece “insanı bir kurban olarak” tanımladığını ileri sürmektedir. İnsan hakları söylemi, mutlaklaştırmanın yanı sıra insanın kurbanlaştırılmasına ve nesneleştirilmesine hizmet etmektedir. Bunun yanı sıra, mülteci vatandaşlık statüsüne sahip olmaması dolayısıyla bu temel insan haklarından da mahrum bırakılmaktadır. Agamben’in de belirttiği üzere, “Ulus-devlet sisteminde, insanların güya kutsal ve ellerinden-alnamaz olan hakları, bir devletin vatandaşına ait haklar biçiminden çıktıkları anda ortada korumasız kalıyor ve gerçekliklerini yitiriyorlar.” (2001, s. 167).

Ve son olarak, kampların iyi ve kötü kamplar olarak ikiye ayrılarak sunulması kampın “iyiliğinin” biraz da orada görev yapan kişilerin insafına bırakıldığı gerçeğini perdelemektedir. Kamplardaki mültecilerin imgeleri de mülteciyi bir kurban olarak üretmeye hizmet etmekte, mültecinin “kampta yaşayan bir yabancı” olarak sıradan vatandaştan farkını vurgulamaktadır.

Çocuk ve Ölüm: Çocuklaştırılan Mülteci ve İmgelerin Keskinliği

Mülteci krizine ilişkin en sık görülen imgelerden biri de mülteci çocukların imgeleri. Bu krizin, sürekli olarak çocuk imgeleriyle karşımıza çıkması mültecinin çocuklaştırılması sürecinin de önemli bir parçası. Çocuk imgeleri aracılığıyla, bir yandan mültecinin masumiyeti vurgulanırken, bir yandan da modernliği tehdit etme boyutu ortadan kaldırılıyor. Çocuklaştırılmak ve dolayısıyla da kurbanlaştırılmak suretiyle mülteci özne konumundan uzaklaştırılarak ehlileştiriliyor. Badiou, Kant felsefesi üzerine bina edilen insan hakları etiğinin “insanı bir kurban olarak tanımla(dığını)” (2006, s. 26) ve kurban olarak insan düşüncesinin Batı sömürgeciliğinin “Üçüncü Dünya’nın sefaleti, kendi yetersizliğinin, kendi anlamsızlığının kısacası kendi alt insanlığının sonucudur” savıyla örtüşerek sistemin devamını sağlamaya hizmet ettiğini ileri sürmektedir (2006, s. 29).

Tüm dünyada, insanların mülteci krizine ilişkin farkındalığını arttıran imge ölü çocukların imgeleri oldu; zira ölü bir çocuğun olduğu yerde söylenecek söz yoktur. Bu bağlamda da, bu imgeler bakanı delip geçmeleri dolayısıyla bakanı eyleme davet etmektedirler. Ölü bir çocuğun imgesi zamanın akışını durduran bir imgedir. Ölü çocuk bedeni modern insana ayna tutabilir, kendi yüzünü görmesine imkân verebilir. Levinas, ötekinin yüzüyle karşılaşmanın etiğin temelinde yer aldığını ve bunun kendinin (*self*) sorgulanmasına sebep olduğunu ileri sürmektedir (1979, s. 195). Bununla birlikte, bu imgenin delip geçiciliğinin nasıl bir düşünce biçimi oluşturacağı temel öneme sahiptir. Çocuğun ölümünün, istisnaî bir durum olarak kurgulanması, çocuk ölümlerinin ötekine özgü, öteki olanın yaşayabileceği bir durum olarak sunulması imgenin keskinliğinin törpülenmesine yol açmaktadır. Bu imge, dikkati ekonominin önemli unsurlarından biri kılan gösteri toplumu değerlerinin bir parçası olarak da değerlendirilebilir; bakanın dikkatini çeken, ama herhangi bir düşünceye varmayan bir imge olarak da kalabilir.

Mültecinin çocuklaştırılarak sunulması, bu figürün nesneleştirilmesine ve evcilleştirilmesine yol açmaktadır. Bauman (2015), bireysel özgürlüğün tüketim özgürlüğü anlamına geldiği

günümüz dünyasından bahsettiği çalışmasında toplumsal yardımlaşma konusunda şöyle demektedir:

“Toplumsal yardımlaşmanın yakın tarihindeki önemli bir eğilimi, nesnelere sürekli olarak ‘çocuk muamelesi yapmasıdır.’ (...) Yardım sürecini düzenleyen kurallar yardım alıcısının başarısız bir vatandaş, kendi özgürlüğünü kullanmadığı aşikâr, düşüncesiz ve tutumsuz, kendi eylemlerinin kontrolünderken güvenilmeyecek bir kimse olduğu varsayımına dayanır” (Bauman, 2015, ss. 95-96).

Mültecilerin durumu Bauman’ın bahsettiği toplumsal yardım alan kişilerden çok daha vahimdir; zira mülteci yardım alan vatandaştan farklı olarak henüz vatandaş olma statüsüne dahi sahip olmayan kişidir. Ancak Bauman’ın sözleri günümüz kapitalist sisteminde özne konumunun tüketici olmakla kazanıldığını ortaya koymaktadır ki bu konum bile tüketme özgürlüğünün merkeze yerleştirildiği dolayısıyla özgürlüğün ve özneliğin tüketmeyle eşlenerek tehdit olma olasılığının ortadan kaldırıldığı yanılsamasına dayanan bir konumdur. Mültecinin ya da yardıma muhtaç kişinin tüketme konusundaki yetersizliği, onun çocuksulaştırılarak nesne konumuna yerleştirilmesine sebep olan etkenlerden biridir: “Tüketici sistemi için harcayan, mutlu bir müşteri gereksinirken, bireysel tüketici için harcama bir sorumluluk, belki de sorumlulukların en önemlisidir.” (Bauman, 2015, s. 105). Dolayısıyla yeterince tüketemeyen, aksine yardıma muhtaç olan kişi, vatandaş olmanın temel sorumluluklarından biri olan tüketme edimini yerine getirmediği için sorumluluklarını yerine getir(e)meyen, ergin olmayan bir çocuğa benzemektedir. Sorumluluğun ve özgürlüğün tüketime indirildiği bir sistem içerisinde, mülteci bu ikisinden de mahrum kalmaktadır. Mültecinin akışı, sınırlar arasında dolaşımı köle, göçmen işçi ya da özellikle turist için olduğu gibi sermayeye hizmet etmemekte, tam aksine hâkim sistemin mantığına ters düşmektedir. Bu bağlamda da, mülteci “sorumluluklarını yerine getirmeyen bir çocuk” olarak inşa edilerek nesne konumuna hapsedilmekte ve hâkim sistem için tehdit oluşturma olasılığı ortadan kaldırılmaktadır.

Sonuç

Mültecilere ilişkin imgeler, bir yandan yaşananlara dikkati çekmesine karşın, mülteci meselesinin ehlileştirilmesine yol açmaktadır. Mültecinin modern insanın metonimi olarak değerlendirilmesi, bu olayın istisna olarak kurulmasını engelleyerek içinde yaşanan modern dünyanın yeniden düşünülmesine imkân verecektir; zira bu eksende değerlendirildiğinde bu olay modern insanın, modern zaman, mekân ve gerçeklik anlayışının krizini ortaya koyacaktır. Ulus-devlet, aidiyet, ev, modern iktidar, zaman ve mekân anlayışları bu kriz ekseninde tekrar değerlendirilebilir hale gelecektir. Bu bağlamda, mülteci krizi içinde yaşanan modern kapitalist sistemin sorgulanmasına yol açma potansiyeli olan tarihteki parlama anlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, mültecilere ilişkin imgeler aracılığıyla oluşturulan söylem, bu krizin modernlik lehine çözümlenmesine, modernliğin sorgulanmasına yol açma potansiyeli olan bir figür

olarak mültecinin ehlileştirilmesine yol açmaktadır. Mülteci krizi, sayısallaştırılarak kesinliğin alanına çekilmekte ve kontrol edilebilir kılınmaktadır. Mültecinin, bu söylem içerisinde bir veriye indirgenmesi, öteki olan olarak homojen bir kategori olarak inşa edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Mültecinin ötekileştirilmesi, kurbanlaştırılması ve çocuklaştırılması nesne konumu içerisine hapsedilmesine yol açmakta, bu bağlamda, bu olay modernliğin krizi olmaktan çıkarak istisnai bir durum olarak kurulmakta ve bu sayede de mültecinin “içeri”nin düzenini bozması engellenerek “kamplar”a yerleştirilmektedir. Mültecilere ilişkin imgelerin tarihsel bağlamı silikleştirmeleri ve mültecinin yerinden olmasına yol açan tarihsel, sosyo-politik ve ekonomik etmenleri ortaya koymamaları, olayın bir istisna durumu olarak kurulmasına imkân vermektedir. Modernitenin ve modern kavramların krizini gösteren bu olay, mültecinin istisnai bir figür olarak kurulmasıyla, sistemden kaynaklanmayan bir istisna durumu olarak inşa edilmekte ve içinde yaşanan dünyayı sorgulatma potansiyeli ortadan kaldırılmaktadır.

Mülteci olayı, modern özne-nesne ayrımının bir devamı olarak değerlendirilerek bu olayın kolonyalist zihniyetin bir ürünü olduğu ortaya serilebilir. Bu bağlamda, temel sorun mültecinin sessizliğinden ziyade, imgeler aracılığıyla üretilen söylemin kolonyalist bir söylem üretmekten kurtulamıyor oluşudur. Bu olay, hiyerarşik özne-nesne ayrımını ve onun devamı niteliğinde olan ben-öteki ayrımını sorgulanır kılan bir olay olarak inşa edildiğinde sorunun çözümüne bir adım daha yaklaşmış olacaktır.

Kaynaklar

- Adorno, T. W. (1998). *Minima Moralia sakatlanmış yaşamdan yansımalar*. O. Koçak & A. Doğukan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları (orijinal baskı tarihi 1951).
- Agamben, G. (2001). *Kutsal insan: Egemen iktidar ve çıplak hayat*. İ. Türkmen (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal baskı tarihi 1995).
- Badiou, A. (2006). *Etik kötülük kavrayışı üzerine bir deneme*. T. Birkan (Çev.). (İkinci Basım). İstanbul: Metis Yayınları (orijinal baskı tarihi 2001).
- Balibar, É. (2004). *We, the people of Europe! Reflections on transnational citizenship*. J. Swenson (Çev.). Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Baudelaire, C. (2004). *Modern hayatın ressamı*. A. Berktaş (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (2015). *Özgürlük*. K. Eren (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal baskı tarihi 1998).
- Benhabib, S. (2004). *The rights of others: Aliens, residents and citizens*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Benjamin, W. (2002). *Pasajlar*. A. Cemal (Çev.). Dördüncü Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (orijinal baskı tarihi 1982).
- Berman, M. (1994). *Katı olan herşey buharlaşıyor*. Ü. Altuğ & B. Peker (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR). (2016). *Mülteci kimdir?* 20.03.2016 tarihinde <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?page=29> adresinden edinilmiştir.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1990). *Kapitalizm ve şizofreni 1 Göçebebilimi inceleme: Savaş makinası*. A. Akay (Çev.). Ankara: Bağlam Yayıncılık (orijinal baskı tarihi 1980).
- Derrida, J. (1999). Konuksev(-er/-mez-)lik. F. Keskin, Ö. Sözer (Çev., Haz.). *Pera Peras Poros Jacques Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma*, (2012) içinde (ss.7-37). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hardt, M., & Negri, A. (2003). *İmparatorluk*. A. Yılmaz (Çev.). (Beşinci Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal baskı tarihi 2000).
- Harvey, D. (2015). *Kozmopolitlik ve özgürlük coğrafyaları*. Z. C. Başeren (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (orijinal baskı tarihi 2009).
- İnsan hakları evrensel beyanname. (2016). 20.03.2016 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Kafka, F. (1997). *Dava*. K. Şipal (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi (orijinal baskı tarihi 1925).
- Kracauer, S. (1995). *The mass ornament Weimar essays*. T. Y. Levin (Çev.). Cambridge, Massachusetts, Londra: Harvard University Press (orijinal baskı tarihi 1963).
- Levinas, E. (1979). *Totality and infinity: An essay on exteriority*. A. Lingis (Çev.) The Hague, Boston, Londra: Martinus Nijhoff Publishers.
- Marx, K., & Engels, F. (2007). *The communist manifesto*. New York: International Publishers (orijinal baskı tarihi 1948).
- Mountz, A. (2009). Migration. C. Gallaher, C. T. Dahlman, M. Gilmartin, A. Mountz, P. Shirlow (Haz.). *Key Concepts in Political Geography* içinde (ss. 174-185). Los Angeles, Londra, Yeni Delhi, Singapur, Washington: Sage.
- Spivak, G. C. (1988). Can the Subaltern Speak? P. Williams, L. Chrisman (Ed.) *Colonial Discourse and Postcolonial Theory A Reader*, (1994) içinde (ss. 66-112). New York: Columbia University Press
- The UN Refugee Agency (UNHCR). (2015). *Worldwide displacement hits all-time high as war and persecution increase*. 20.03.2016 tarihinde <http://www.unhcr.org/558193896.html> adresinden edinilmiştir.
- The UN Refugee Agency (UNHCR). (2016). *Global Trends Forced Displacement in 2015*. 27.06.2016 tarihinde <https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2016/2016-06-20-global-trends/2016-06-14-Global-Trends-2015.pdf> adresinden edinilmiştir.